

ВЕНЕРА,
або ЯК Я БЫЇ
ПРЫГОННІКАМ

АПОВЕСЦЬ

**Bella donna Russia! (чароўная расіянка!) —
выгукнуў неапалітанец, пабачыўшы савецкіх
турыстак на пад'ёме да крэпасці Санта-Эльма.
А я пачуў сваё: Бела-русь!
Ты, чароўная Беларусь, але чаму злыя вятры
абавязкова ў твой бок дзьмуць?**

Раздзел першы

— Каб жа вайна якая! — прашаптала-выгукнула жанчына. Здавалася, што заплакала не ад слоў суддзі («Пяць гадоў пазбаўлення волі без канфіскацыі маёмасці»), а ад уласных бясільных і страшных слоў. Каб яшчэ больш балюча было і як сама не верачы, што гэта яна кажа такое, паўтарыла: — Каб жа вайна...

Жанчына-суддзя, не спяшаючыся, збірае паперы з крываногага стала, накрытага чырвоным, у чарнільных плямах абрусам, пракурор Чайкоўскі, бокам да залы, пасміхаецца, нешта тлумачыць мужчыну начальніцкай расшыцеласці, але ўсе — і зала таксама: заводскія бабы, седзячы на груба збітых клубных лаўках, нашы падшпаркі, якім і ў судзе цікава, — усе быццам яшчэ чагосьці чакаюць. А усё ўжо скончана.

Асобна, напалоханай птушынай чародкаю сядзяць дзеці асуджанай, — здаецца, хлопчык і чатыры дзяўчынкі: апратка на іх такая, што не разабраць. На ўсіх дарослыя жаноча-мужчынскія абноскі. Маці іх, ля якой ужо з'явіўся міліцыянер, апранута ў пацёртую плюшаўку ў іржавых плямах ці падпалінах. Яна ўсё папраўляе валасы, што выпадаюць

з-пад парыжэлай хусткі. Быццам хапаецца за галаву, вось-вось загалосіць.

Але бачна, што і сама яна ўсё яшчэ чакае чагосьці, быццам прысуд не прагучаў і не яна вымавіла тыя жахлівыя і канчатковыя словы.

На такія выязныя, з Бабруйска, суды ў нашым пасёлку Глуша людзі збіраліся ў клубе гэтак жа, як на трафейныя кінафільмы. Суды здараліся нават часцей, чым кіно. Можна было і прызвычаіцца. Але вось гэты суд быў адметны. Ці мне так падалося? Бо даўнавата тут не быў? І потым: я ж гэтую жанчыну ведаю! А папраўдзе, ведаў. Божа, дык гэта ж яна, наша партызанская Венера! І ў прысудзе яе прозвішча згадвалася: «Станкевіч Венера Антонаўна», ды напачатку я нібыта і не расчуў.

Імя ў яе зусім рымскае — у бабы з Палесся. Але тады, у вайну, нас гэта не дзівіла: а як яшчэ можа звацца Багіня? Наша агульнае партызанскае каханне — Венера з вёскі Юнішчы.

Паспрабуй пазнай яе ў бабе, схуднелай, усохлай, як леташні пакляваны вераб'ямі сланечнік на пустцы, з вывадкам напалоханых дзетак, толькі што асуджанай «за раскраданне сацыялістычнай уласнасці».

Колькі ж гадкоў прамінула — сем? Ды не, калі ад першай сустрэчы, — усе дзесяць. Але абрысы твару, а найбольш ямачкі, — рочырк на ўсю шчаку — тыя самыя, я ўсё ж пазнаў яе. А ўсё адно паверыць цяжка: бы цёмны негатыў знаёмай фатаграфіі. «Наша ластавачка», — называў яе стары Караткевіч, калі міма нас — узвода, які адпачываў ва

Уюнішчах, — праятала дзяўчынка: танклявы тварык з загадкава прыкусанай губкай, заўжды нейк плечуком ад нас сарамліва развернутая, бы адводзіць убок не па гадах поўныя грудзі, ногі, як у бусляняці, даўгія. Каса за спінаю тоўстая, як белае бярозавае палена. На грудзях ці на плячы — абавязковы белы кончык хусцінкі. І праўда — як у ластаўкі. Краем вока ўхопіць цябе, бы мошкву, і панясе тваё дыханне, апалае сэрца — кудысьці ўверх. Вось як перад дажджом ластаўкі крэсяць пацямнелае неба.

Дом Станкевіча быў крайні ад бальшака і самы прыкметны ва Уюнішчах. То быў менавіта дом. Простаі хатай не назавеш. Пяцісценка, пад бляшаным дахам, вокны вялікія з белымі фіранкамі. І паўсюль кветкі. У Станкевіча быў і свой пчальнік, і конік, звычайны, нават мізэрны. (А якога ён у лесе хаваў, мы не ведалі.) Ну і карова, цёлка, свінні, куры. Але справа нават не ў гэтым, а вось як усё ў яго адно да аднаго клеілася, ладзілася і як ён умеў сябе паставіць перад усімі. Час жа вунь які: у каго зброя, той і галоўны. Асабліва ўначы і асабліва ў вёсцы. Усё астатняе (тое, што я пералічыў, яго гаспадарка) чалавека не мацавала, не ўздымала, а рабіла якраз залежным: з галяка што возьмеш, а гэткага ўшчаміць каму неахвота.

Але вусаты дзядзька, Венерын бацька, і хадзіў па вуліцы, і пазіраў, і вітаўся так, што з міжвольнай павагай-цікаўнасцю азірнешся на яго. А ўжо дома ў яго тым больш: ногі абавязкова вытраш ля парога. Ды не надта мы да яго зазіралі, шарагоўцы-партызаны. Вечна

нейчы конь пад сядлом навязаны да плоту Станкевіча. Які-небудзь камандзір гасцюе. Моцны мужык — Станкевіч. Хітраваў. Куркуль. Кулак. Словы гэтыя, ахвотна вымаўленыя, ніяк, зрэшты, не падрывалі нашу да яго павагу. Даравалася яму многае, нават багацце — за дачку. Венера нас мірыла з любой няроўнасцю. Камандзір, разведчык, ад'ютант — нехта красуецца на харашуне-кані, абвешаны зброяй, пад баранковай шапкай-кубанкай, ну што ж, затое Венера ёсць ва ўсіх у нас. Нічыйная, а таму ўсіхняя. Што нічыйная — на тое мы спадзяваліся, ды якімі часам раўнівымі і нядобрымі вачыма сачылі за ёю. Не-не ды і выкажа хто-ніхто агульную нашу насцярогу: «Усе яны такія, бабы! А чулі...» — пра тое, як бачылі яе ў сядле у Міцькі Касога з брыгаднай разведкі. Але мы разарваць гатовыя былі таго, хто выказваў нашы ж думкі-асцярогі. Найчасцей гэта Носаў Мікалай. Твар ці то хлапечы, ці то старой дзеўкі, безвалосы, памяты. Можна, таму і злосці столькі. Ад самога сябе аніякай радасці чалавеку!

— Бач, знайшоўся жанішок для нашай Венеры! Так і ліпне да Станкевіча. Бяжы да сваіх недамеркаў саратаўскіх!

— Саратаўскія лускаюць семачкі і пад хлопцам.

— Такія, значыць, хлопцы.

Вось так, і дзеўкам, і хлопцам — адной меркай. Але Носаў не з тых, каго можна агулам, талакой біць. Гэта яму толькі азарту паддае.

— Беларусь мая радная — бульба дробная, гнілая!

— Дробная, але заўжды ёсца, а ў цябе: год густа — два пуста. Саратаўскія страданія!

Вось так яму — арыстакрату. Бо ў нас «старыя партызаны» — арыстакратыя. А Носаў Мікалай, няхай сабе і «дабравольна» (уласаўцамі тых, хто ў 1941-м напяў нямецкі мундзір, тады яшчэ не называлі), але ў партызанах з вясны 1942-га. За Венеру хлопцы каму хочаш нос адкусяць. Свайму камандзіру альбо камісару. Роўнасць дык роўнасць. Мы на гэтым сабаку з’елі, у роўнасці. У нашым лагеры на кухні катлы віселі вялікія, агульныя — «для ўсіх» і маленькія — знарок для штабных. Мясны суп на сняданак закладвалі кухары-кухцікі з начы: валоўе мяса прэла, даходзіла пад вуголлем да світанку, ну і яшчэ ў невялікім катле смажылася адмыслова для начальства, пячоначка там розная — пах на ўвесь лес. Пасля выпадкаў альбо чутак, што дзесьці нямецкія агенты падсыпалі ў кацёл партызанам атруту, каля катлоў выставілі адмысловую варту. Стаіш і напружана ўслухоўваешся, ці не крадзеца хто. Во, ляпае ў цемры лыжкай па кацялку — цяпер не зявай. Ага, падобна, што гэта Цыбук, не, Носаў — вынырнуў з начы і напраткі за алтар прэцца, у святая святога, да катлоў. Чарпака няма, а яму і не трэба, ручышчай смачныя кавалкі ловіць, добра, калі рукавы ватоўкі закатае. Пячоначку — з катла меншага, самага пахучага, штабнога. Смачнага сняданку, таварышы камандзіры! (Толькі пасля вайны, калі ездзіць пачалі на партызанскія сустрэчы, расказаў ім пра гэта — пакрыўдзіліся. Яны, выявілася, пра такое і думаць не маглі.)

У Носава падазронае сяброўства з вусатым Станкевічам, бацькам нашай Венеры: ці не хоча гэткім чынам абысці нас усіх на павароце? Сочым, вачэй не спускаем, калі ён павісне на плоце, і аб нечым усё гамоняць, гамоняць: Носаў на вуліцы, куркуль у агародзе. Мяне падсылалі: ты маладзейшы, ідзі паслухай. (Пры чым тут маладзейшы — старэйшы, калі паслухаць самому цікаўна.) Ажно яны — пра сарты пшаніцы і пароды авечак, ды так захоплена. Хлопцы нават расчараваныя.

— А морды, морды ў іх, бы пасаг абгаворваюць.

Смех і слёзы — што з намі тое дзяўчо вычварала. Добра, мы ўчорашнія шкаляры, але ж і Носаў, Караткевіч (наогул дзед) — быццам і клопату іншага няма, адно толькі з-за яе перажываць.

Так што гэткае незвычайнае імя — Венера — было надта дарэчы. Зрэшты, на Палессі адразу і не скажаш, што дарэчы, а што недарэчы. Нібыта балота штокрок, «галоўнае балота Еўропы» (тыцкаў носам саратавец, калі дужа мы яго даставалі), а дубоў гэткіх і соснаў у пяць абхватаў нідзе больш не пабачыш. І старых ды баб стогадовых (і плюс немаведама колькі яшчэ) — пашукай такіх, хіба што на Каўказе. Зрэшты, на гэта ў Караткевіча ёсць тлумачэнне:

— А было так, наехалі піянеры аж з Мінска ці скуль. Раскажы, дзед, як ты жывь, калі Напалеон тут праходзіў, як усё было. А ён: калі адбылася Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя... Не, ты пра шведаў! Дзед сваё: калі здарылася гэная рэвалюцыя... «Ды мы гэта

ўжо чулі». Нарэшце, доўгажыхар прарваўся: калі нарабілася гэная рэвалюцыя, быў такі гармідар, што мне прыпісалі лішніх 70 год у метрыку...

— Вось кончым немца, — раптам залетуценіў Носаў, — таварыш Сталін калгасы побакі, прыеду да Станкевіча, і будзем гарбаціцца на пару. Бражку з мёду гнаць, вас, нахлебнікаў, частаваць...

— Куркулі, бачыш, аб чым мараць! — Хлопцы жартаў не ўспрымаюць, калі на Венеру хтосьці квапіцца. — А на Салаўкі не жадаецца?

Праз Палессе калісьці шлях ішоў: з варагаў у грэкі. Значыць, і шлях грэкаў да нас. А дзе грэкі, там італьянцы — багі і багіні іхнія ў блізкім сваяцтве былі.

Вось такі радавод у нашай Венеры, а тут — нейкі саратавец! Пазіраць пазірай, ніхто не забараняе любаватца нашай Венерай, але з шэрагу не вытыркайся.

А неяк чэпэ здарылася: нехта палазіў каля вуляў Станкевіча. Называецца: павязаць пчолак. З патрона выломваеш кулю, запалку да патрона, патрон да лаза — ш-шух! Душагубка для пчол. Адчыняеш вечка і, не баючыся джалаў, гаспадар, нібы фашыст. Але не можа быць, каб гэта з нашага атрада. Пэўна нейкія чужакі пашарылі. Носава вінавалі: во як памацалі твайго цесця! А ён нават задаволены, радуецца — чаго толькі: віншаваннем альбо што Станкевіча раскулачылі? Гэткія гісторыі нас усіх чамусьці забаўляюць. А, недаспадобы? Прыйшлі, вярнуліся ў лагер уначы, у зямлянцы спяць упокат, аднаму, друго-

му з усяго маху па задніцы — падскоквае, як шалёны. А, недаспадобы?! У гэтым уся весялосць: каб чалавеку не падабалася.

Начальства правяло следства, але паспрабуй адшукай вінаватага. Носаў абяцаў: нічога, мы з цесцем знойдзем мёдаежак. У выдзертым мёдзе пчолкі хаваюцца, нібыта мёртвыя, а ў губу ўджаліць, як дзеўка п'яная, — морду і разнясе.

Сам Станкевіч наўрад ці напіраў на следства, вышук. Сабе даражэй — сварыцца з начнымі гасцямі, у якіх зброя.

У мяне з Багіняй была адна-адзіная сустрэча сам-насам. Пры сведках я з ёю і не змог бы загаварыць. А гэта пабачыў у акно, што адна сярод вуліцы — выйшла з граблямі прыбраць расцярушанае коньмі сена. Там, дзе разведчыкі і камандзіры, скочыўшы з сядла, няўважна кідаюць на плот-кветнік аброць. Я шпурнуў на стол лыжку, не аблізаўшы нават кісяк. Жуючы гарачую, проста з чыгуна, бульбачку, выбег за парог, не помню, ці падзякаваў гаспадыні. Паспець, пакуль не апырэдзіў хто з нашых нахабаў. У роце перасохла, затое далоні нечага ўзмоклі — зараз альбо ніколі! Крытычным позіткам яшчэ раз сябе агледзеў, свой баявы арсенал: лімонка пас адцягвае, цераз плячук патронная стужка, як у кіно насілі. Стрэльбу трэба во гэтак, руляю ўніз, нядбайна.

Скіраваў ступакі свае да Багіні. Сапраўды ступакі, даўно не мытыя, вызіраюць з растаптаных чаравікаў. Варта б аддыхацца, каб суняць сэрца, а на твары каб было, як у веселуноў-ад'ютантаў: не пасуе ў такім вы-